

УДК 378.046-021.68-051:502(09)

І. Я. ЖОРОВА

м. Херсон

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ УЧИТЕЛЯ У ВИМІРІ ГУМАННОЇ ПЕДАГОГІКИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті на основі аналізу довідникової та науково-педагогічної літератури визначено зміст поняття «професіоналізм педагога». Також подано результати досліджень педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського щодо сутності педагогічної майстерності і професіоналізму вчителя.

Розглянуто основні принципи організації професійного розвитку вчителя крізь призму поглядів педагога-гуманіста: педагогічна, психологічна та методична підготовка, творчість педагогічної діяльності, педагогічна культура, самовдосконалення.

Ключові слова: професіоналізм педагога, педагогічна майстерність, професійний розвиток учителя.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується перманентністю соціально-економічних, політичних і культурних процесів, що зумовлює необхідність постійних змін у різних сферах діяльності та передусім в освітньому середовищі. Найважливішими чинниками, що впливають на ефективність освітніх процесів виступають підвищення вимог до професійних якостей і рівня професіоналізму вчителя, розвиток його інтелектуально-творчого потенціалу. Це пов'язано з тим, що педагог як суб'єкт навчально-виховного процесу є головною дійовою особою будь-яких освітніх інновацій.

Дослідження особливостей професійного розвитку вчителів як теоретичного конструкту педагогічної акмеології (професіоналізм, компетентність) тривали століттями. У наш час актуальність означеної проблеми є незаперечною, проте, потребує вивчення історико-теоретичний аспект цього питання, зокрема аналіз ідей видатних педагогів-класиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В історії вітчизняної педагогічної думки проблема професійного розвитку вчителя посідає одне з провідних місць. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського та її творче застосування в умовах сучасної освітньої парадигми багато років поспіль привертає увагу освітянської спільноти.

В. Г. Кремінь, глибоко дослідивши наукові твори та досвід професійної діяльності педагога-гуманіста, наголошує на актуальності для сучасної системи освіти образу вчителя, що був створений Василем Олександровичем

Зокрема, на його думку, учитель не повинен бути вузьким професіоналом-предметником, а має бути професіоналом, який супроводжує процес саморозвитку дитини, органічно поєднує навчальний та виховний процес на засадах гуманної та толерантної педагогіки, носієм морально-етичних цінностей [1].

Системний аналіз наукового доробку великого педагога, зроблений О. В. Сухомлинською, стверджує ідею першорядної ролі вчителя у саморозвитку дитини «... это и поводырь, и руководитель, и наставник, и специалист высокого класса, но и старший друг, товарищ ребенка, высокий авторитет которого держится не на силе подчинения, дисциплинирования, окрике, угрозе, а на силе духовного величия самого учителя» [1, 30]. Продовжуючи цю думку О. Я. Савченко зазначає, що педагоги мають бути носіями культури, а не трансляторами знань [1].

І. Ф. Прокопенко, досліджуючи педагогічну систему науковця-експериментатора, робить висновок про імператив гуманістичної спрямованості особистості учителя та педагогічної діяльності в цілому, яка становить основу духовного життя особистості та є важливим компонентом професійної майстерності [1].

Постановка завдання. У педагогічній спадщині Василя Олександровича проблема професійного розвитку вчителів є однією з ключових, тому доцільним є звернення до аналізу педагогічного доробку цього видатного вченого.

Метою статті є розгляд професіоналізму вчителя у вимірі гуманної педагогіки В. О. Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу. З точки зору динамічних змін, що відбуваються у освіті протягом усього становлення української держави, повсякчас актуальним є розуміння ролі вчителя у формуванні особистості учня, вимоги до професіоналізму педагога та його розвитку.

У педагогічному словнику (1960 рік) учитель визначається як «спеціаліст, який здійснює навчально-виховну роботу з учнями... Його зусилля спрямовані на підготовку всебічно розвинених членів комуністичного суспільства, освічених та підготовлених до життя». Також зазначено, що у класовому суспільстві вчитель реалізує ідеї керуючого класу, а його положення в суспільстві визначається ступенем демократії системи народної освіти [7, 546].

Водночас більш широкий зміст діяльності вчителя вбачав В. О. Сухомлинський, вважаючи, що «людина, яка зустрічається з учнями тільки на уроці – по одну сторону вчительського столу, а по іншу учні, – не знає дитячої душі, а хто не знає дитини, той не може бути педагогом. Для такої людини за семи печатками закриті думки, почуття та вподобання дітей... Важливе джерело виховання почуттів педагога – це багатогранні емоційні стосунки з дітьми в єдиному дружньому колективі, де вчитель – не тільки наставник, але й друг, товариш» [8, 30–33].

Аналіз довідникової та науково-педагогічної літератури свідчить про наявність різних поглядів на розуміння поняття «професіоналізм», однак слід зазначити, що спільною в усіх визначеннях є ідея сполучення діяльнісної та особистісної складових у людини будь-якої професії.

У науковому доробку Н. В. Гузій знаходимо спроби проаналізувати професіоналізм як інтегративне особистісно-діяльнісне новоутворення вчителя-вихователя. Саме тому поряд із характеристикою професіоналізму в діяльнісному аспекті Н. В. Гузій наголошує на важливості особистісної сутності педагога, оскільки його праця складніша за педагогічну діяльність, через що тому не може бути зведена лише до її продуктивності. Вона враховує методологічний принцип єдності особистості й діяльності та розглядає професіо-

налізм педагогічної діяльності та професіоналізм особистості в нероздільній цілісності та визначає їхні смислоутворюючі чинники: педагогічну майстерність і творчість [2].

Наукові дослідження професіоналізму педагога, проведені Г. С. Даниловою, доводять, що якість будь-якої діяльності пов'язана з людськими якостями конкретного спеціаліста. Виходячи з цього положення, науковець на основі акмеологічного підходу розробила професійну модель педагога, до складу якої входять такі компоненти: компетентність, особистісна орієнтація, духовно-моральна культура, акмеологічна професійна позиція педагога. Запропонована акмеологічна модель насамперед передбачає розвиток особистості, а вже потім її удосконалення в професійній діяльності [3].

Витоки означеної концепції професіоналізму педагога знаходимо в працях В. О. Сухомлинського, який на один щабель актуальності поряд із діяльнісним складником ставив і особистісні якості педагога. Він вважав, що «не страшна дидактична, методична недосвідченість учителя, прогалини в знаннях також на перших порах не страшні, якщо людина працююча, охоплена жадою знань» [9, 53].

Аналіз теоретичної спадщини видатного педагога В. О. Сухомлинського дає підстави стверджувати, що він, глибоко дослідивши професію вчителя, встановив ознаки педагога-професіонала, сформулював умови його ефективної роботи (любов до дітей, професійно-педагогічна спрямованість, теоретична підготовленість, загальна культура, усвідомлення важливості самоосвіти та її систематичність, логічна послідовність, науковість у її здійсненні). Надзвичайно важливе значення в професійному становленні вчителя мають його ідейно-політичні й моральні якості, любов до дітей, терпимість і наполегливість, вимогливість і педагогічний такт.

Професійний досвід Василя Олександровича дозволив йому чітко визначити як умови, за яких відбуваються позитивні зміни у професійному й особистісному розвитку педагогів, так і деструктивні чинники такого процесу. Зокрема він вважав, що хороший учитель не завжди приходиться до школи з уже

сформованими якостями, «...часто доводиться добирати людину, яка має лише відповідні дані... Потім починається копітка робота з цією людиною і вона стає хорошим учителем...» [9, 50].

Продуктивність професійного життя педагога зумовлена інтелектуальним зростанням, постійним збагаченням, оновленням, поповненням, поглибленням та удосконаленням знань. Однак небезпека духовного «окостеніння» загрожує педагогам із великим досвідом роботи не менше, а іноді навіть і більше ніж молодому вчителю. На думку В. О. Сухомлинського запобігти цьому може творчий педагогічний колектив та неперервна самоосвітня робота педагога. Оскільки саме вона є системоутворюючим чинником та одним із найефективніших шляхів професійного розвитку педагога.

Сьогодні в галузі педагогічної науки є певні здобутки щодо визначення змісту та форм організації самоосвіти педагога. Зокрема науковці вважають, що поняття «самоосвіта» є багатоаспектним не лише за своїм змістом, а й за структурою, органічно поєднуючи в собі професійну підготовку вчителя та загальний розвиток особистості, що зберігає чітко визначені цілі загального та професійного вдосконалення суб'єкта педагогічної діяльності.

Співвідношення цих провідних цілей самоосвіти дає можливість конкретизувати необхідні умови її організації й підвищення ефективності в сукупності життєвих проявів виховання, охарактеризувати самоосвіту як цілісний процес, який, не обмежуючись набуттям професійного досвіду, передбачає різнобічне вдосконалення особистості.

Василь Олександрович уважав самоосвіту «життєдайним джерелом інтелектуального багатства, духовного життя педагога» [9], визначаючи при цьому конкретне змістовне наповнення самоосвіти як самостійне оволодіння теоретичним матеріалом та практичними вміннями. В основі самоосвітньої діяльності – особисті зусилля вчителя, спрямовані на підвищення власної культури праці й, у першу чергу, культури мислення. Означений процес професійного саморозвитку передбачає не механічне поповнення знань, а перет-

ворення наукових істин у живий досвід творчої праці. Метою самоосвіти, на глибоке переконання педагога-гуманіста, є збагачення ідейно-теоретичного рівня особистості вчителя; поглиблення знань у предметній сфері; оволодіння досягненнями психологічної й педагогічної науки та практики; підвищення загальної культури вчителя [4].

Василем Олександровичем був накопичений чималий досвід організації професійного й особистісного розвитку педагога. Важлива роль у цьому процесі відводилась книзі. Так, педагогічний колектив Павлівської школи неодноразово збирався, щоб обговорити ту чи іншу книгу. Такий захід став одним із джерел збагачення духовного життя колективу. В. О. Сухомлинський наголошував, що отримати найвищу інтелектуальну радість – спілкування з книгою – ученю зможе лише в тому разі, коли його духовний наставник сам захопаний у книгу. Як правило, читання учнями книги супроводжувалось подальшим обговоренням з учителем, що сприяло їхній духовній єдності та створювало психологічний клімат, у якому виникає, розвивається та стверджується почуття радості пізнання.

Як директор школи великого значення він надавав відвідуванню й аналізу уроків. Як зазначав сам педагог-класик, «урок – у центрі уваги й турбот досвідченого директора. Досвід переконує, що відвідування й аналіз уроків – найважливіша робота директора; від її високого наукового рівня залежить дуже багато: інтелектуальне багатство життя педагогічного й учнівського колективів, методична майстерність педагогів, багатогранність запитів та інтересів вихованців» [9, 576–577].

Стимулювання професійного саморозвитку педагогів у Павлівській школі здійснювалось також шляхом популяризації передового педагогічного досвіду. Втім Василь Олександрович зауважував, що «досвід неможливо передати, якщо свідомістю того, хто хоче перейняти досвід, не оволодіває ідея, яка стала джерелом натхнення для творчої праці. А ідея може оволодіти свідомістю педагога тільки тоді, коли якісь залежності між педагогічними явищами помічені у своїй власній роботі та роботі товаришів. Коли усвідомлення цих залежностей спонукає шукати щось

нове, думати над удосконаленням своєї майстерності» [5, 82]. Саме тому робота вчителів над розробкою педагогічних тем мала дослідницький характер, а її результати практично реалізовувались у навчально-виховному процесі школи.

Необхідною умовою ефективності самоосвітньої роботи як важливого складника професійного розвитку педагога є організація робочого часу з оптимальним розподілом навантаження. Так, у Павлівській середній школі Кіровоградської області встановлено правило: учитель протягом тижня міг бути зайнятий після уроків не більше як двічі (методична робота, педагогічна рада тощо), оскільки «...вільний час учителя – це корінь, який живить джерела педагогічної творчості...» [6, 82].

Одним із ключових аспектів особистісного та професійного розвитку педагогів є дослідницька діяльність. В. О. Сухомлинський уважав, що «за своєю логікою, за філософською основою, за творчим характером педагогічна праця неможлива без елемента дослідження і насамперед тому, що кожна людська індивідуальність, з якою ми маємо справу, це певною мірою своєрідний, неповторний світ думок, почуттів, інтересів» [9, 471]. У Павлівській школі кожен учитель досліджував певну проблему навчально-виховного процесу, як от: моральні відносини в колективі школярів молодшого віку, діти з уповільненими процесами мислення, виховання нахилів у підлітків та ін.

Науково-теоретичні пошуки та професійний досвід В. О. Сухомлинського дозволяють виокремити основні принципи організації професійного розвитку педагогів:

- перетворення наукових істин у живий досвід творчої праці;
- інтеграція освіти та спеціальної педагогічної, психологічної та методичної підготовки;
- органічне поєднання професійних якостей вчителя та вихователя;
- неперервна самостійна робота з розвитку професійної компетентності;
- єдність та взаємозв'язок теоретичної та практичної підготовки;
- спілкування з книгою як засобом професійного та загальнокультурного розвитку;

- наявність ідеї як стимулу самовдосконалення.

Висновки і перспективи досліджень.

Творчо узагальнюючи здобутки педагогічної спадщини Василя Олександровича, приходимо висновку, що необхідною передумовою професійного розвитку педагогів є внутрішня потреба у творчій праці, прагнення до постійного поповнення знань, бажання вдосконалення. Саме такий учитель-професіонал здатний оптимізувати всі види навчально-виховної діяльності, сформулювати світогляд учнів та розвинути їхні здібності.

Перспективи подальшої наукової розробки означеної проблеми вбачаються у проведенні історіографічних досліджень в напрямі вивчення особливостей професійного розвитку вчителів та творче застосування кращого педагогічного досвіду в умовах сучасних освітніх процесів в Україні.

Список використаних джерел

1. В. А. Сухомлинский в размышлениях современных украинских педагогов : монография / сост. : О. В. Сухомлинская, А. Я. Савченко ; авт. кол. : О. В. Сухомлинская, А. Я. Савченко, В. С. Курило, И. Д. Бех и др. — Луганск : Изд-во ГУ «ЛНУ имени Тараса Шевченко», 2012. — 536 с.
2. Гузій Н. В. Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога : автореф. дис. на здобуття доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. В. Гузій. — К., 2007. — 45 с.
3. Данилова Г. С. Теоретичний аналіз професіоналізму суб'єкта діяльності в контексті акмеології / Г. С. Данилова // Освіта і управління. — 2008. — Т. 11. — № 1. — С. 35—46.
4. Ксьонзенко М. А. Проблема самовдосконалення вчителя в ретроспективному огляді праць видатних педагогів / М. А. Ксьонзенко // Наукова скарбниця освіти Донеччини. — 2009. — 2 (5)'2009. — С. 26—28.
5. Литвинюк Л. Гуманістичні підходи до стимулювання вчителів у педагогічній спадщині В. Сухомлинського / Людмила Литвинюк // Витоки. Збірник науково-педагогічних і літературно-публіцистичних матеріалів. — 2004. — Випуск 2. — С. 81—83.
6. Наука управління загальноосвітнім навчальним закладом: Навчальний посібник / Т. М. Десятов, О. М. Коберник, Б. Л. Тевлін, Н. М. Чепурна. — Харків: Видавнича група «Основа», 2003. — 240 с.
7. Педагогический словарь: в 2 т. — М.: Академия педагогических наук, 1960. — Т. 2. — 1960. — 766 с.
8. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский — К.: Радянська школа, 1972. — 243 с.
9. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський. — К.: Радянська школа, 1976. — Т. 4. — 1976. — 640 с.

I. YA. ZHOROVA

Kherson

TEACHER'S PROFESSIONALISM IN TERMS OF HUMANE PEDAGOGICS OF V. O. SUKHOMLYNSKYI

The concept of «teacher's professionalism» is defined in the article on the basis of analysis of reference, scientific and pedagogical literature. Also research results of V. O. Sukhomlynskyi's pedagogical heritage about the nature of teacher's pedagogical skills and professionalism are presented.

The basic principles of professional development of the teacher in the light of the views of the teacher-humanist: pedagogical, psychological and methodological training, creativity of pedagogical activity, pedagogical culture and self-improvement.

Keywords: teacher's professionalism, pedagogical skills, professional development of the teacher.

И. Я. ЖОРОВА

г. Херсон

ПРОФЕССИОНАЛИЗМ УЧИТЕЛЯ В ИЗМЕРЕНИИ ГУМАННОЙ ПЕДАГОГИКИ В. А. СУХОМЛИНСКОГО

В статье на основе анализа справочной и научно-педагогической литературы определено содержание понятия «профессионализм педагога». Также представлены результаты исследования педагогического наследия В. А. Сухомлинского относительно педагогического мастерства и профессионализма учителя.

Рассмотрены основные принципы организации профессионального развития учителя через призму взглядов педагога-гуманиста: педагогическая, психологическая и методическая подготовка, творчество педагогической деятельности, педагогическая культура, самосовершенствование.

Ключевые слова: профессионализм педагога, педагогическое мастерство, профессиональное развитие учителя.

Стаття надійшла до редколегії 25.07.2014

УДК 378.14:519.6

Д. И. ИЗВОРСКА

г. Габрово, Болгария

ФОРМИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ В ОБУЧЕНИИ ПО ПРИКЛАДНОЙ МАТЕМАТИКЕ ПОСРЕДСТВОМ SAAS ОБЛАЧНЫХ УСЛУГ

В современном информационном обществе содержание высшего образования направлено на развитие функциональной грамотности учащихся и их профессионально-технической и общекультурной компетентности. К этим качествам добавляется еще один важный компонент – информационная компетентность. Формирование информационной компетентности студентов является одной из наиболее важных текущих задач высшего профессионального образования. Ее решение связано как с потребностями развития страны, так и с международными процессами – приближением болгарского высшего образования и науки к европейским стандартам в рамках Болонского процесса, глобализацией и интернационализацией культурного и глобального информационного пространства. Информационная компетентность рассматривается как неотъемлемая часть ключевых образовательных и профессиональных компетенций. В статье описан один из способов формирования информационной компетентности студентов при обучении прикладной математике с использованием SaaS облачных услуг.

Ключевые слова: информационная компетентность, посредство SaaS облачных услуг.

Постановка проблемы. Рынок труда диктует необходимость модернизации системы высшего образования через усиления профессионального компонента. Смена образовательной парадигмы от **обучения на всю**

жизнь к обучению в течение всей жизни смещает основной акцент от усвоение значительного объема информации к овладению способов постоянного приобретения новых знаний и умений учиться, развития креатив-